

Veiskiller

Tom Andersen i samtale med Per Jensen

FORFATTERFORNAVN FORFATTERETTERNAVN

Veiskille, kaller jeg det – fordi jeg er veldig usikker på i hvilken grad dette var valg. Det var heller å måtte gi opp noe, virkelig gi opp, vi kunne ikke fortsette lenger på den måten der, det gikk ikke. Vi måtte gi opp.

Slik formulerer Tom Andersen seg når vi snakker om veivalg. Han ville ikke kalle det veivalg, men veiskiller. Og det har vært mange veiskiller på Toms faglige sti. Det har vært mange og det er sammenhenger mellom dem.

Tom Andersen uttrykker seg på denne måten når han skal angi rammene for reflekterende prosesser: Prinsippet er enkelt. Når det lyttende teamet mottar den fortellingen familien ønsker at de skal høre, blir teamet vanligvis berørt av historien. Det som skjer med dem når de blir beveget, for eksempel ved at de får en ide, et spørsmål eller en følelse, blir gitt tilbake til familien. Fortellingen berører lytteren, og lytteren returnerer hva som skjedde med ham eller henne.¹

Tom Andersen fylte 70 år tidligere i år. I den forbindelse har en rekke medarbeidere og venner av Tom fra forskjellige steder i verden bidratt til en artikkelsamling som har tittelen *Innovations in the Reflecting Process. The Inspirations of Tom Andersen*.²

Praksis kommer først, hevder Tom Andersen. Det er ikke lett å være en hierarkisk orientert psykiater hvis man skal delta i det reflekterende teamet, mener han. Å snakke mindre, å høre mer ble et viktig veiskille i hans praksis. Vi møttes noen kveldstimer for å samtale om viktige veiskiller i Toms arbeidsliv. Jeg starter med å spørre om det er noen spesielle erfaringer som har kommet til å markere noen viktige utgangspunkt for ham.

– Erfaringer med sammenhenger gjorde sterke inntrykk på meg, sier han og forteller om et par av mange episoder. For eksempel da jeg som ung distriktslege var i hjemmebesøk og så at familie og naboer fylte kjøkkenet. De var der for å vise sin oppmerksomhet og villighet til å gjøre noe om det ble ønsket. Da jeg kom tilbake til kjøkkenet etter å ha undersøkt den syke, utløste mine «rapporter» som regel lettelse og glede, mens noen ganger ble alvoret enda mer intenst. Et annet eksempel var fra det psykiatriske sykehuset i Tromsø hvor folk som ble innlagt ofte kom fra langt unna. De fleste ble tause og stille, og det berørte sterkt, henimot det ubehagelige å erfare hvor sterkt de lengtet hjem. Det er bare to av mange eksempler på hvor viktig det ble å bli påminnet om og bli følsom for sammenhengene.

– Når du nå ser tilbake, hva vil du si preget familieterapiens unge år?

– Vi sa til folk: «vi mener dere bør tenke sånn», underforstått, slutt å tenke som dere gjør, men tenk som vi gjør. Slutt å drive med det dere driver med, men gjør heller det her. Det handlet om å fortelle folk hvordan de skulle leve sine liv. Dette ble ubehagelig etter hvert, og det førte til at vi måtte gi det opp.

– Kan du gi noen eksempler på noe du sluttet med?

– Vi sluttet å si hva folk skulle gjøre og tenke, og så dukket det da opp erstatninger som nesten kom av seg selv. Det kunne for eksempel være at vi i stedet sa: «I tillegg til det dere tenkte, så har vi tenkt ...» og: «I tillegg til å gjøre det dere har gjort, skulle dere kunne vurdere dette ...». I tillegg til, altså. Det ble en kjempelettelse. Og det var et stort skifte – fra «enten–eller» til «både–og». Uten å være klar over det da, så vil jeg nå si at «enten–eller» hører hjemme i den verden som en kan beskrive som ubevegelig, og en kan godt si: «det ikke levende». Så vi arbeidet altså med levende mennesker som om de tilhørte «det ikke levende». Det kjentes ubehagelig og det var en lettelse å gå over til både–og. Men vi måtte jo også forlate det lukkede rom – hvor det var ubehagelig å være.

Oppgjøret med «enten–eller»

– Det var et nytt veivalg?

– Veiskille, kaller jeg det – fordi jeg er veldig usikker på i hvilken grad dette var valg. Det var heller å måtte gi opp noe, virkelig gi opp, vi kunne ikke fortsette lenger på den måten der, det gikk ikke. Vi måtte gi opp.

– Er det neste veiskille du vil peke på oppgjøret med det lukkede rom?

– Ja, det var det neste. Det endelige oppgjøret med «enten–eller» kom under skrivingen av en bok om Aadel Bülow–Hansens fysioterapi. Gudrun Øvreberg og jeg begynte å filme henne, og det ble min oppgave å beskrive alt som foregikk på filmen, alle bevegelser, alle lyder og alle ord – alt. Vi begynte å filme i 1983, og vi var ferdig med boken i 1986. Vi kalte den «Bülow–Hansens fysioterapi». Det var hennes. Vi knyttet hennes navn til den. Ville ikke ha noe generelt navn, men hennes navn. Hun påvirket oss alle sterkt. Vi erfarte hvordan hun særlig så, men også hørte. Når man ser og hører, da kjenner man det jo på kroppen, og så skjer det noe inni kroppen. Først kjenner man det *på* kroppen, så kjenner man det *i* kroppen – og så kommer uttrykkene med, og med uttrykkene kommer meningene.

Hennes påvirkning var stor og kan ikke fullt ut forklares. Det var nok hennes fine følelse for hva som passer og hva som ikke passer. Det var under skrivingen av denne boken at vi gikk fra «enten–eller» til «både–og».

Og kort etter forlot vi det lukkede rom for aldri mer å komme tilbake til det. Bort med det!

– Kan du si litt om hva du legger i uttrykket «det lukkede rom»?

– Der hvor vi tidligere satt med familien og sa: «Nå tar vi en pause – så går dere for dere selv litt og drikker kaffe – og så skal vi tenke oss litt om.» Så satt vi der og snakket ikke alltid særlig fint om folk. «Tenk å være så sta som han er». Eller: «Hun er jo så prat-som». Sånn snakket vi den gangen. Det var jo ikke noe særlig hyggelig. Men det som var

drivkraften, var at jeg snakket med Aina Skorpen om hva det kommer av at vi forlater dem. Kan ikke heller vi sitte her og prate, så kan de se og erfare hvordan vi diskuterer, altså hvordan vi forholder oss til denne situasjonen. Dette var i 1981, det var høsten 1981 denne ideen kom. Men vi våget ikke å gjøre det. Vi tenkte at vi ville fortsette å snakke som vi gjorde i det lukkede rom. Vi tenkte vi kunne komme til å såre og krenke. Derfor gjorde vi det ikke. Slik husker jeg det.

Men ideen lå der og gnagde. Så kom det en dag hvor jeg sa: «Dette er dagen!». Så gikk vi inn til familien og spurte: «Kan dere være med ...?» og alt det der. Vi hadde vært der et helt år, og akkurat den dagen – så sa jeg: «Her er det jo dobbelt sett av alt; mikrofoner, høyttalere – alt». Så gikk vi og spurte: «Har dere lyst til å høre på hva vi har tenkt når vi tenkte på dere?» Vi var nok ganske nervøse, og jeg tenkte hva i all verden hva er det jeg nå har gjort? Så sa de ja, og så snudde vi alt det tekniske utstyret slik at de kunne se og høre oss.

Det reflekterende team

– Sier du nå, Tom, at det nesten er sånn at du kan peke på en bestemt dag hvor det reflekterende team, som det da ble kalt, fikk navnet eller ble født?

– Det var torsdag etter middag i mars 1985, jeg har ikke notert meg datoen. Jeg sa til Magnus Hald og Eivind Eckhoff: «Kunne dere tenke dere å være med på at vi prater litt høyt?» Vi hadde ikke snakket om det på forhånd, men de sa ja. Så gikk jeg til døren til deres rom og banket og spurte: ville dere være interessert å høre litt på hva vi har

tenkt, og håpet vel innerst inne at de ville si nei, men så sa de ja.

Ideen kom i 1981, det samme året som vi var på den første Milano-samlingen, den første gangen de samlet ulike grupper. Det var i Montisola, en liten landsby på en øy ute i Lago d'Iseo, Iseo-sjøen. Det var første gangen de hadde sine berømte samlinger.

– Men første gang dere faktisk gjorde det var i 1985. Ideen var der, men dere gjorde det første gang tre og et halvt år etter. Hvis du nå ser tilbake på den ideen og den praksisen som har utviklet seg – det er jo blitt en praksis som har hatt en enorm innflytelse på feltet og noe jeg tror du vil møte igjen uansett hvor du er kommer i feltet. Kan du forstå denne innflytelsen? Det gjennomslaget eller tyngden til ideen?

– Ja, jeg kan i grunnen det. Men forskjellige terapeuter praktiserer det jo svært ulikt. Men hvis en gjør det på visse måter – for eksempel slik jeg prøver å gjøre det – så bringer det inn en likhet i betydning som jeg tror appellerer til mange. De gjør det de gjør, vi gjør det vi gjør – og det er forskjellig, men det er likeverdig på mange måter, like betydningsfullt, selv om det har ulik betydning. Og det er slående hvordan terapeuter i land med tidligere totalitære regimer, for eksempel søramerikanere, er veldig tiltrukket av det.

– Jeg har ofte hørt noen si om deg at du en gang skal ha sagt: «Jeg vil aldri si noe om et menneske som det menneske ikke hører». Er det et Tom Andersen-sitat?

– Det kan nok hende at jeg har sagt det, kanskje ikke så sterkt – har sagt det jeg synes jeg burde si. For det er mye en bør holde for seg selv. Sånn som i det vanlige liv. Det er rett og slett så enkelt at visse ting er det upassen-

de å prate om. Noen ganger orker ikke folk å snakke om noe – da gjør man ikke det. Det var mange veiskiller på den tiden – for eksempel i det øyeblikket jeg sto i den døren og sa: «Har dere lyst til å høre på oss?» Da reiste terapeuten seg på vanlig måte, han tenkte han skulle være med inn til oss slik vi gjorde det før. Men jeg sa: «Du hører hjemme her.» Det var nesten som å få en følelse av at vi hadde forrådt ham – han ble latt alene og forrådt. Det var veldig ubehagelig det også, men det måtte bli sånn.

Møtet med Harry Goolishian

Da Harry Goolishian kom til Nord-Norge første gangen i juni 1985, snakket vi om det problemskapte system – altså at systemet formes i samtalen rundt et tema. Så terapeuten tilhører et annet system – han tilhørte de som snakket om vanskelighetene, mens vi snakket om deres måte å snakke om vanskeligheter. Det var et annet system. Men da det skjedde, kom ordene: «Nei, du hører hjemme her», helt av seg selv. Først lenge etterpå skjønnte jeg det. Men det spontane kom fra det som kjennes i kroppen.

– Det er noen som har sagt at dette har ødelagt muligheten til vanlige behandlingsmøter i psykiatrien.

– Vel ... – ødelegge et vanlig behandlingsmøte? Det er i alle fall annerledes. Ja, det er ikke lett å være en hierarkisk orientert psykiater hvis en skal være med på dette. Og kanskje er det noen som ikke har lyst til å gi opp sin posisjon.

– Er det også en etikk du refererer til med dette?

– Ja, det jeg tenker meg er at det hele tiden er å orientere seg bort fra deltakelse i de relasjoner som blir ubehagelige. Å kjenne på ubehaget og selvfølgelig tenke at det er en ubehagelig situasjon også for de andre. Så jeg tror jeg ville si at det er å våge å ta alvorlig det en kjenner – det en føler på kroppen og i kroppen. Og vi nærmet oss et nytt veiskille. «Skal jeg gjøre dette her, eller skal jeg ...?». På den tiden var vi veldig rasjonelle og fornuftige med nesten militære intervensjoner. Vi satte fornuft foran den umiddelbare følelsesreaksjonen.

Men når man kjenner at det er ubehagelig – og ikke klarer å gripe det – så må man rette seg etter det – så får man heller gripe det etter hvert. Ikke vente på å gripe tingene med tanken.

Følelsen kommer først

– Du sier det var et veiskille?

– Ja, det å våge å la følelsene komme først. Alt dette kom oppå hverandre, og dermed forståelsen av at systemer bygges opp rundt samtaler – at det er ulike samtaler rundt det samme fenomen. Vi sluttet å snakke bak enveisspeil, for eksempel – slik vi hadde vi gjort i Milano-metoden. Mens nå ble det stille – for vi skulle jo si noe etterpå – og da ble det jo i stedet til at vi satt hver for oss og tenkte på en, to eller tre ting. Og når vi da snakket – så ble det mange ting.

Det var også et viktig skille. Etter hvert snakket vi mindre og hørte mer. Vi forlot det å være så aktive og hevdet oss mindre. Hevde oss mindre og hørte mer, og på den måten kunne de andre kunne hevde seg mer.

– Når du snakker om å våge å sette følelsen først, er det noen av de stedene eller nettverkene du er en del av som du vil knytte den ideen til?

– Det er to episoder jeg husker. Det første var møtet med en familie med en ung kvinne, sammen med moren, faren og broren sin, og hun fløy fram og tilbake mellom rommene. Hun var veldig urolig. Og så begynte hun å snakke ufint til moren sin og kalte henne hore og andre stygge ord. Vi fikk stoppet det, for vi skjønnte at dette var meningsløst. Men da hadde det gått så langt at hun hadde fått sagt veldig sårende ting som denne moren aldri kom over. Senere snakket jeg med morens barnebarn, og han fortalte meg at hun hadde aldri kommet over det. Jeg lurte på om jeg kunne få møte henne og be om unnskyldning for at vi ikke stoppet det før, men han foreslo å ikke gjøre det.

Det andre var en episode med en liten gutt som var svært urolig og hadde konsentrasjonsvansker. Under arbeidet var det noe som ikke stemte. På den tiden gikk jeg mye på fjellet og tenkte. Og denne episoden fikk meg til å tenke at vi må for all del klargjøre om hvem av de som er til stede som har lyst til å prate og om det er noen som ikke har lyst til å prate. Vi må dessuten klargjøre hva vi kan prate om og hva vi ikke skal prate om. Disse erkjennelsene kom fra disse møtene.

Det ble en ny form som presset seg på. Det ble viktig å diskutere med folk om hvordan vi skal samarbeide før vi begynte å samarbeide. Dermed forlot vi ideen om å ha planer på forhånd, at det var planlagt før vi møttes. Planlegge måtte vi gjøre sammen, hvis det i det hele trengtes noen planlegging.

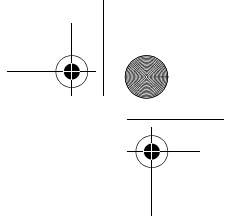
Så det var en god del ting som ble forlatt i løpet av relativt kort tid. Det ble fortettet. Noen år, to eller tre, formulerte vi oss ved hjelp av *våre* metaforer. Det sluttet vi også med. Det var ubehagelig at vi gjorde våre formuleringer og dermed oss selv så sentrale, så det ble det slutt på det. Vi begynte å holde oss innenfor familiens uttrykk – bare deres uttrykk. Vi tilførte ikke våre metaforer i det hele tatt. Og så kom det her med oppattheten av selve uttrykket.

Praksis kommer først

– Hva mener du med «selve uttrykket»?

– Når man bare legger vekt på ordene, kan man gå glipp av at folk uttrykker seg ved hjelp av mer enn ord. Når det gjelder ord, så kan vi *se* at når de selv hører sitt eget uttrykk, at de kan reagere sterkt på dem. For eksempel kan noen som prater reagere med å gråte, og da gjelder det å få fatt i det de sa og som førte til den reaksjonen. Og vi behøver ikke være så opptatt av reaksjonen, men det som reaksjonen hang sammen med av det de sa. Så kan vi ta fatt i det de sa og snakke litt om det. For eksempel, hvis noen blir ettertenksom når de hører noe, kan vi ta fatt i de ordene som gjorde dem ettertenksomme. På den måten kan vi begynne å studere uttrykk og diskutere hva som fins i uttrykket. Ikke hva som ligger bak eller under, men hva som er *i* selve uttrykket.

Dette kom i begynnelsen av 1990-årene, men det lå der faktisk for første gang i 1988 uten at jeg var klar over det. Og igjen viser det at praksisen kommer først. Jeg har sett på noen gamle videofilmer og stilte dette spørsmålet uten å være klar over det, og det er mye

knyttet til å komme ut av ubehagelige situasjoner, å forlate en ubehagelig praksis.

– Et veiskille kan altså ha betydning eller innflytelse. Er det andre veiskiller du vil peke på som har vært viktige?

– Veiskillene, de har jo blitt tydelige i møte med folk – møte med disse små nettverkene, familie og hjelpere. Bülow-Hansen var utrolig sensitiv til å få tak i sammenhengene – når hun gjorde noe med sine hender, så hun reaksjonen, og hun så hvordan hun skulle fortsette arbeidet. Hun er et godt eksempel på det som Wittgenstein sa: 'Ikke tenk, men se!'. Det er lett å lage teorier og gjetninger der hvor vi ikke ser for fort og for lite undersøkende, og så ser vi ikke hva det er. Da kan vi lett begynne å gjette hva noe er.

– Det er sjelden jeg hører deg bruke ord som teori og metode. Jeg hører vel kanskje av og til at du sier at det er ord du helst ikke vil benytte deg av.

– Metode er ofte noe en har planlagt å ha med seg før møtet, noe en har laget i en annen sammenheng enn der man arbeider.

Å se er å delta

– Men hvis du skulle peke på alternativer til begreper som teori og metode?

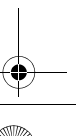
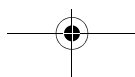
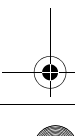
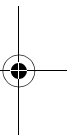
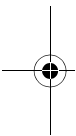
– Å se og høre, å sanse. Sanse det er å se og høre, smake, lukte, kjenne strykninger på huden eller slag, slag mot kroppen. I terapi så er det jo mye å høre og se. Det kjenner man *på* kroppen, og så er det det vi kjenner *i* kroppen. Det er innviklet, men det har nok med innpusten å gjøre med inntrykkene, innpusten er svært følsom. Vi kan merke det for eksempel når vi gisper og når vi stopper å puste, klump i magen, og slutter å puste i magen.

Uttrykket er til å begynne med en kroppslig sak. Senere begynner vi å formulere oss – og da gjelder det hele tiden å se hva som skjer, og se hva. Å legge merke til når en person reagerer på sitt eget uttrykk, og så hvilket ord var det, eller hvilket uttrykk var det vedkommende reagerte på, for så å gå tilbake til det. Det er noe å arbeide med.

– Hva er forskjellen på da du var en fem og tjue år gammel terapeut og nå når du er en ni og seksti og et halvt år gammel terapeut?

– Jeg vet ikke. I mitt tilfelle så er jeg ikke særlig annerledes enn som 25-åring, det var og er jo oppdagelsen av rett og slett å se. Å se er en måte å delta på – så en terapeut er en deltaker, tenker jeg, å se, det er å delta. Hvis vi skal ta dette enda videre, så har vi ved hjelp av Bülow-Hansen kunnet bidra til å beskrive mennesker som bokstavelig talt *er* i bevegelse hele tiden og hvor pustebevegelsen er den sentrale. Det er der uttrykkene kommer, på utpusten. Og i tillegg tenker jeg meg at en deltar i skyggen av de andres bevegelse og merker seg at noe av det de uttrykker, som altså er en del av bevegelsen, påvirker dem. Det er det vi skal arbeide med. Man arbeider egentlig med en annens bevegelse ved å snakke om det de sa.

Harry Goolishian var et viktig bekjentskap. Han kom første gang til Norge tre måneder etter første reflekterende team. Først var vi i Karasjok, og så dro vi ned til Sulitjelma – Lynn Hoffman og Peggy Penn var også der. Da de fikk høre om det reflekterende team, ble de først stille, men så spurte de: «Hvorfor har dere gjort det?» og sa vel: det er noe helt nytt, aldri vært borti det. Jeg skjønnte etter kort tid at det ville fenge, og jeg skjønnte også at det kunne misbrukes ved å bli

både kategoriserende, instruktivt og undertrykkende. Da sa jeg til meg selv at hvis jeg skulle skrive om dette, så måtte jeg være villig til å reise rundt for å bidra til å unngå at dette blir misbrukt.

Harry kom i mars med uttrykket det *problemskapte system*. Første gang han snakket om det, var på den turen i Norge.

Faglige nettverk

– Kan du si noe mer om hva Harry og møtet med ham og deltakelsen sammen med ham har betydning?

– Da han ble introdusert i Karasjøk, sa jeg at han ble invitert til Norge fordi han var sånn vennlig mann. Han hadde en utrolig enkel og varm omgang med andre mennesker. Han likte at folk likte ham, han likte å ha tilhørere. Han var så utrolig sjenerøs i sin omgang med mennesker.

Han kom i juni, da hadde vi praktisert dette nye, og etter å ha snakket med Harry en del, det var et år etter, så begynte jeg å skjønne at vi var inne i en helt ny tenkning. Vi sluttet å lage familiekart og alt det som handler om struktur. Vi tenkte på mennesket på en helt annen måte, knyttet til samtale, som igjen er knyttet til et tema og en situasjon. Vi ga opp ordet struktur, og Harry var den første til å forlate det i 1988 da vi hadde dette «greske kjøkkenet» i Sulitjelma, og etter det ble alle ingeniørordene borte.

– Du og Harry delte også forståelsen av ordet «språk».

– Ja, han døde før han kom så langt at han kunne nyansere det han tenkte om det, det han fornemmet om det. Det som for eksempel John Shotter nå gjør. I Harrys praksis

kunne man fornemme at han hadde denne språkforståelsen. Det var han som inviterte Ken Gergen inn i det hele, og det var han som inviterte Humberto Maturana og Paul Dell inn i familieterapi-feltet. Det var Harry som oppdaget dem, og senere har blant andre John gått videre. Gergen snakker om språk nesten som om det skulle være noe man har i en skuff, mennesket har en skuff, og inni der ligger språket. Så tar man det frem og bruker det. Mens John tenker at det ligger i enhver bevegelse, det er knyttet til kroppens bevegelser. Og jeg definerer språk som alle uttrykk. Det kunstige skillet mellom verbalt og non-verbalt, det blir borte, for alt er språk, alle uttrykk er språk. Uttrykk med lyder, uten lyder, slag, dans, selvfølgelig det talte ord, sang er uttrykk. Så språk blir dermed alle uttrykk, og det er at det ligger i kroppens bevegelser.

– Jeg har lyst til å snakke mer med deg om din deltakelse i faglige nettverk. Og ikke bare som deltaker, men også som bygger av faglige nettverk. Du har jo vært aktiv over mange år både som deltaker og som en som inviterer til deltakelse.

– Jeg vet ikke riktig, men først handlet det om å lage møtesteder. Man arbeider bedre sammen enn alene, og det handlet jo mye om å finne brohoder for denne tenkningen som ble forkastet av psykiatrien. Til å begynne handlet det altså om å lage møtesteder.

Juni-seminarene

– Hvor møttes dere først?

– Det begynte med juni-seminarene, det første var i 1982. Det første vi gjorde var å lage et prosjekt som gikk ut på at vi syv fra psykiatrien som ikke hadde egne lokaler i

Tromsø skulle arbeide i førstelinjens lokaler og særlig helsetjenestens lokaler. Vi var der til faste tider, og de kunne bruke oss til det de ville. Hvis de ville, kunne de være med i arbeidet sammen med oss. Tanken var å møte oppgaven så tidlig at vi kunne bidra til mindre innleggelse på det psykiatriske sykehuset. Og det ble faktisk færre innleggelse.

Dette ble en strid med overlegene idet de ville legge dette inn under sitt domene. Vi fikk imidlertid støtte fra Sosialdepartementet, som sa at vi skulle få tre stillinger. Og det kunne administrasjonen i Troms fylke jo ikke si nei til. Men overlegene var ikke blide. Det var et viktig veiskille da forsøksperioden var over og den faktisk var vellykket. Innleggelsene gikk ned, førstelinjen var fornøyd.

Så vi spurte myndighetene om vi skulle fortsette. De gikk til overlegene, som syntes det var en dårlig idé med en fortsettelse. Dette ble en sterk og viktig smekk, en ørefik som fikk meg til å forstå at man ikke kan forandre levende systemer som enkeltmennesker eller organisasjoner utenfra. De kan bare forandres innenfra seg selv. Så det var et viktig veiskille, og det var også en forløper før de første reflekterende samtaler. Man kan ikke forandre folk utenfra.

– Men så lagde du det første juni-seminaret i 1982, og da inviterte du ...

– Det første var i Tromsø, og da hadde vi vært i Italia i 1981. Derfra kom ideen om psykiatri i lokalsamfunnet. Vi inviterte en fra Canada, en fra Italia og en fra Belgia. Men istedenfor å snakke om psykiatri i lokalsamfunnet, klarte alle i Tromsø å dreie det inn til å snakke om psykiatrien på det psykiatriske sykehuset i Tromsø: for lite penger, for lite stillinger, og da tenkte jeg at ikke mer. Ikke

mer arrangementer inne i byen; vi må ut i lokalsamfunnet.

Da havnet vi ute i Gryllefjord. Jeg har alltid vært god på å finne praktiske løsninger, og praktiske problemer har aldri vært uløselige for meg. Emosjonelle problemer kan være noe annet, men praktiske ... Da kom Lynn og Peggy, og vi bodde i rorbuer. Det var helt utrolig, helt utrolig.

– Hvor mange har du arrangert?

– Med unntak av to år har det vært hvert år – inntil mitt siste, som var i 2001.

Internasjonale kontakter

– Men du har også deltatt i mange andre nettverkssamlinger?

– Nettverket er et møtested. Et møtested hvor det skjer ting av seg selv. Det jeg gjorde med det praktiske var viktig. Jeg holdt orden på møtetider, mat, senger og reiser, og jeg inviterte gode folk utenfra som var ikke-instruktive og som kunne beskrive sin praksis og som også var humanistiske. Så jeg har vel bidratt til at folk kunne møtes, og for å møtes så må de møtes om noe interessant, vi måtte finne noe interessant som de kunne møtes om. Og så måtte vi gjøre det på en hyggelig måte. Det har vært viktig at jeg passer på at alle har det bra. Det har jeg lært er veldig viktig. Gi folk mulighet til å samles og ha det hyggelig – men også at det er litt kvalitet, og da må en invitere noen gode folk. Jeg regner jo også med at folk har det i seg bare de får sjansen til på en måte å se det selv. Det er det jeg alltid tror når jeg reiser rundt. Jeg er overbevist om at de har det. I Sør-Amerika nå, f.eks. – de har det i seg – det er ikke noe

jeg bør peke på – de har det jo, bare de ser det selv. Alle folk har det i seg selv.

– Du har deltatt i Sør-Amerika, du har vært gjentatte ganger i mange miljøer. Er det noen av de miljøene som også har kommet til å bety mye for deg?

– Ja – det er fengselet i Kalmar i Sverige. Og arbeidet med de handikappede i Uppsala, det vil si de som er født med handicap eller får det etter sykdom eller skade, og kanskje særlig de som er såkalt mentalt handikappet. Det har vært veldig gripende. I tillegg vil jeg nevne nettverket i fysioterapimiljøet og nettverket på alle samlingene våre og Sør-Amerika.

Psykose

– Psykose er et fenomen som har opptatt deg på en særlig måte i de siste årene. Når startet du disse psykosennettverkene?

– Det var i 1996. Jaakko Seikkula og hans kolleger i Finland var allerede i gang. Men det de gjorde fantes ikke noe annet sted, så tenkte jeg at hvis de faller fra eller hvis det skjer noe med Jaakko, så bryter det sammen. Da tenkte jeg at vi må få flere stolper å stå på, og nå er det 35 stolper, 35 prosjekter i åtte forskjellige land. Men det går fortsatt bra i Jyväskylä. Disse møtene flytter vi hele tiden, og møtene har vært innom alle landene. Så jeg tenker: de arrangerer under sine betingelser, for oss og sitt folk, og samtidig blir det et møtested. Det er rett og slett å la folk få sjansen til å se hva som de har i seg og som er der. Og vi må bort fra den forferdelige ideen at man skal trene opp eller lære folk. Det er en arrogant innstilling som jeg ikke kan være med på. Og det går igjen tilbake til at det

ikke går an å forandre folk utenfra. Det går ikke an å lære opp folk.

Motarbeide undertrykkningen

– Hvis jeg sier, Tom, at du har – når jeg har hørt deg – ofte referert til noen mennesker du har møtt – noen, jeg vet ikke om det er riktig å bruke ordet menneskeskjebner? Hva vil du si slike møter har gjort med deg? Med din egen praksis, egen tenkning?

– Jeg vet ikke riktig, jeg. Jeg blir jo veldig beveget av mennesker. Blir gående og tenke veldig mye på det og blir fylt av en uro i kroppen som ikke gir meg fred. Så jeg må ofte formulere noe og formulere noe som kan tas med i andre sammenhenger. Jeg kunne ta mange eksempler både fra Norge og andre land. Jeg vil bare nevne ett eksempel.

Det var en episode i Asuncion. Vi ble møtt av overlegen ved mentalhospitalet, en kvinne, som vi snakket litt med. Hun var veldig alvorlig, og det var tydelig at det var ikke lett for henne å vise frem de forholdene. Det var som å gå hundre år tilbake i tiden. Noen gikk uten klær, noen hadde ikke språk, og de skrek. Det var overbefolket og – huff – vi kom først til mannsavdelingen, så til kvinneavdelingen. Pål Talberg var med, og Pål orket faktisk ikke være der, og den kvinnelige overlegen orket ikke, hun sto utenfor. Det var grusomt. Det var en vanskapt kvinne som lå på gulvet der, og hun grep etter hendene mine. De ropte og skrek, og en holdt, og alle sa hjelp meg hjem, hjelp meg hjem.

En bitte liten kvinne, hun sto bak en vegg med jernstenger som holdt henne ute fra friheten. Hun ropte: «Hjelp meg hjem, det er så mange som vil drepe meg her». En bitte liten,

tynn kvinne. «Har du snakket med noen om det da?», spurte jeg. «Ja, jeg har snakket med Gud», sa hun. «Og hva svarer han da?» «Drep dem før de dreper deg», sa hun. Så tenkte jeg: Hva skal jeg si? Jeg har det for meg at hvis jeg har en bra indre samtale, så kan den andre se den, og så tenkte jeg: «vi må prøve å gjøre noe for deg». Så gikk jeg ut og traff overlegen. Hun var opptatt av å forandre psykiatrien i sitt land. Hun ville ha små enheter der folk bor, ikke dette store, sentrale sykehuset. Jeg sa: «Jeg kan forstå at du vil forandre psykiatrien i ditt land», og så begynte hun å gråte.

Jeg regnet med at jeg aldri ville se henne igjen, men i samarbeid med Høgskolen i Tromsø begynte vi å diskutere mulighetene for å gjøre noe i Sør-Amerika. Så ble det sånn at Høgskolen gikk inn for å utvikle et utdanningsprosjekt i et samarbeid mellom flere aktører. Så dro jeg ned til Buenos Aires igjen og snakket med de syv som skulle være veilederne. Overlegen fra Asuncion var en av dem. Jeg spurte henne senere på tomannshånd om hun husket besøket mitt og den episoden hvor jeg sa til henne at hvis jeg kan gjøre noe, så si fra, og da gråt hun igjen. Nå er vi i gang.

– Kampen mot undertrykkinga? Går det an å bruke så store ord, synes du?

– Jeg vil foretrekke å kalle det motarbeidelse av undertrykking.

Redd for å såre

– Hvis du skulle peke på noe som du har vært spesielt glad for å ha deltatt i, er det noe som framstår som noe fyrtårn eller som spesielt viktig?

– Det har faktisk vært slitsomt, og den eneste måten å møte det på, er bare å gå på. Jeg har egentlig vært veldig mye redd. Redd for særlig å bli dummet ut og å bli latterliggjort i det offentlige, og det har jeg jo blitt. Og så er jeg selvfølgelig redd for å såre mennesker, men det er ikke det jeg har vært mest redd for. Jeg hører at i deler av norsk psykiatri har jeg et såkalt «ikke-navn». Det er det ikke noe særlig hyggelig å høre.

– Dette svarer du når jeg spør om det er noe du har vært spesielt glad for å delta i?

– Jeg har jo vært heldig, idet jeg har vært en av mange i et voksende fellesskap som har villet det samme. Uten alle de andre ville det aldri ha gått. Mitt ansvar har vært å benytte den stillingen jeg fikk ved universitetet til det beste.

– Etter en time, da du underviste en av de første klassene på Diakonhjemmet for mange år siden, så kom en traust og solid norsk prest bort til meg og sa: «Per, vet du hva, jeg har vært på hellig grunn.» Du kan nesten ikke få noen større kompliment etter å ha delt noe med noen, tenker jeg. Men sier du at dette har du ikke hørt ordentlig? Jeg mener i den forstand at du har kunnet ta det inn og bli glad av det?

– Ja, faktisk mye hyggelig i sommer. Mine barndomsvenner, vi er åtte, og fem av oss begynte på skolen sammen for treogseksti år siden, samlet oss på vårt sommersted ute i havgapet, det vil si ved de siste steinene før Danmark. Der har jeg laget noen små hus, og det at husene og stedet ble fylt av disse barndomsvennene, ga en intens glede jeg ikke kan beskrive.

Dessuten var det møte i England i sommer med Lynn Hoffman og John Shotter. Vi synes

å samles mer og mer om at språket er en del av kroppens bevegelser, og ikke, som en kan fornemme innen andre deler av «sosial konstruksjon», at språket er noe «vi har i en skuff inne i oss», og som vi tar frem og bruker.

Ønsker nye møtesteder

– Hvis du ser framover nå, Tom, nå når vet du skal gå av med pensjon i Tromsø til neste år, hva vil du fortsette med?

– Jeg fortsetter nok å arbeide med relasjon og nettverksstudiet i Tromsø. Det er toårig, og det blir kanskje et masterstudium. Jeg fortsetter å delta på Nordkalotten, men alt lever nå sitt eget liv. De klarer seg bra uten meg, men jeg vil gjerne være med. Så har vi dette internasjonale nettverket, psykose-nettverket, som også lever sitt eget liv, men de vil ha meg med. Dette i Sør-Amerika da, det lever også sitt liv nå. Jeg har vært i Sør-Amerika i femten år. Det er nesten der jeg trives best å arbeide.

Så har vi rehabiliteringsarbeidet i Uppsala og i fengselet i Kalmar. Og ikke minst videreføringen av konferansen i mai 2004 om tvang og frivillighet i psykiatrien. Ikke minst arbeidet med å forberede konferansen var givende. Disse var blant andre med: Landsforeningen for pårørende i psykiatrien, Mental

helse, Norsk psykiatrisk forening, Norsk psykologforening og Sykepleierforbundet.

Vi ble en så hyggelig gjeng at vi vil fortsette. Tanken er nå å lage nye møtesteder, for eksempel hver tredje måned, hvor vi kommer sammen om suksesshistorier, det vil si, hører hva de gjorde som kom ut av det tunge og tilbake til et vanlig liv. Kanskje en ad gangen tar med sitt naturlige og profesjonelle nettverk, og så hører vi andre hva som gjorde at det gikk bra. Der kan mange komme og høre: fagfolk, politikere, pressen og familier som er midt inne i mørket. Her bør så mange som mulig inkluderes.

Det betyr også en del for meg å prøve sammen med for eksempel John Shotter å komme med et forslag inn i det akademiske. Vi vil komme med forslag som er i overensstemmelse med den praksisen og den forståelsen av mennesket som en *uttrykkende bevegelse*, og da må vi komme forbi og faktisk legge arven fra René Descartes bak oss.

Noter

- 1 Rolf Sundets oversettelse fra en artikkel Tom Andersen har skrevet i A. Lightburn & P. Session (red.) (2005): *Community Based Clinical Practice* (N.Y.: Oxford University Press) i boken: *Reflekterende prosesser i praksis*, redigert av Helge Eliassen og Jaako Seikkula, Universitetsforlaget 2006
- 2 Boken kommer ut på Karnac forlag i London senere. Harlene Anderson og undertegnede har redigert boken hvor en engelsk versjon av dette intervjuet inngår.